

YILDIRIM'IN SARAYLISI DEVLET HATUN

Editör:

Hasan Basri Öcalan

2023

© Yıldırım Belediyesi Kùltür Yayınları

Yıldırım'ın Saraylısı
Devlet Hatun

Editör

Prof. Dr. Hasan Basri Öcalan

Proje koordinatörü

Taner Taştekin

Baskı: Bursa, 2023

ISBN 978-605-71671-7-0

Baskı-Cilt

Kùltür Sanat Basımevi

Matbaa Sertifikası No: 44153

YILDIRIM BELEDİYESİ

Ahmet Taner Kışlalı Meydanı No: 2 16330 Yıldırım / Bursa
444 16 02 • www.yildirim.bel.tr • info@yildirim.bel.tr

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ VE
MEVLEVİLİK

Doç. Dr. Sezai Küçük

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ VE MEVLEVİLİK

Sezai KÜÇÜK*

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin tasavvuf anlayışı ve manevi terbiye usulleri üzerine Konya'da tesis edilen ve daha sonra Selçuklu Devleti, beylikler dönemi ve Osmanlılarla beraber dünyaya yayılan Mevlevîlik, hızlı bir şekilde yayılmasını Mevlânâ soyundan gelen kendilerine "Çelebi" denilen yöneticilerin gayretleri ile dönemin siyasi yöneticilerinin bu tarikata teveccühü ve tarikat yöneticilerin de bu teveccühü layıkıyla değerlendirmelerine borçludur. Bu sayede Mevlevîlik tarihte yaygın ve güçlü bir tarikat olmuştur. Özellikle Anadolu Selçuklu Devletinin dağılmasıyla birlikte Beylikler dönemini iyi değerlendiren ve beylerle yakın ilişkiler kuran Sultan Veled ve oğlu Ulu Arif Çelebi, Mevlevîliğin Anadolu'nun dört bucağına ulaşmasını temin etmişlerdir. Bu ilişkilerden biri de Mevlevîlerle, Beylikler döneminde Batı Anadolu'da hüküm süren Germiyanoğulları arasında vücuda gelmiştir. Biz bu yazımızda önce Mevlevîliği kısa bir tarihi geçmişiyle ele alıp daha sonra Germiyanoğulları Beyliği'nin tarihi serencamını ortaya koyarak nihayet Mevlevîlerle Germiyanoğulları arasında gelişen tarihi birlikteliği ilişkiler bağlamında ele alacağız.

a. Mevlevîlik

Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'da kurulan Mevlevîliğin pîri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'dir. Mevlânâ 6 Rebîülevvel 604/30 Eylül 1207 tarihinde Belh'de doğmuştur.

*Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf ABD Öğretim Üyesi.
E-posta: skucuk@sakarya.edu.tr

Çocuk yaşlarda babası Bahâeddin Veled (ö. 628/1231)'le birlikte¹ Anadolu'ya gelen Mevlânâ, önce bir müddet Karaman'da ikamet etmiş daha sonra 618/1221 yılında Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubat'ın (616/1219-634/1236) Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'i Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'ya daveti üzerine Karaman'da evlenmiş olan Mevlânâ da ailesi ile birlikte Konya'ya gelmiş ve yerleşmiştir.²

Mevlânâ, ilk dinî ve tasavvuf eğitimini babası ve babasının hâlifesi Burhaneddin Muhakkık Tirmizî (ö. 641/1244)'den almıştır.³ Babasının 628/1231 yılında vefatıyla birlikte⁴ Muhakkık Tirmizî'nin talebi üzerine, dinî ve tasavvufî eğitimini ikmâl etmek üzere Halep ve Şam'a gitmiştir.⁵

Mevlânâ'na 630/1241 senesinde Halep ve Şam'dan Konya'ya dönmüş, müderrislik vazifesi ile birlikte babası ve hocası vasıtasıyla intikal eden tasavvuf yolunda kendine tâbi olan müritleri irşâd etmeye başlamıştır. Aynı yıl Kayseri'ye dönen hocası ve mürşidi Burhaneddin Muhakkık Tirmizî de Kayseri'de vefat etmiştir.⁶

642/1244 yılında Şems-i Tebrizî Konya'ya gelmiş ve bir vesile ile Mevlânâ ile tanışmıştır.⁷ Şems-i Tebrizî ile tanıştıktan sonra Mevlânâ'nın hayatında yeni bir sayfa açılmış, coşkun ve cezbeli bir hal içinde kalmış, medreseyi, vaazları ve talebelerini terk etmiş, sema (sema') etmeye başlamış,

1 Feridüddin b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, çev. Tahsin Yazıcı, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 21; Ahmet Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin (Âriflerin Menâkıbeleri)*, I, çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul 1989, s. 8-9; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985, s. 40-43; Bediuzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, çev. F. N. Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990, s. 21. Ayrıca bk. Sultan Veled, *İbtidânâme*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya Turizm Derneği, Ankara 1976, s. 241.

2 Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, s. 24-26; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 41; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 34-43.

3 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr* s. 18-19; Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, s. 55-59; B. Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 48-49.

4 Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, s. 56-57; Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 242; Hocazade Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-Evliya, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası*, İstanbul 1918, s. 6-15; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 43; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 43.

5 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 34-35, 40; Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, s. 58-59, 80-86; Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, haz. S. Uludağ-M. Kara, Marifet Yayınları İstanbul 1995, s. 633; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 49-52, 60.

6 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 117; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 46; B. Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 60-64.

7 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 116; Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, s. 85; Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 640-641; Furûzanfer, s. 75-91.

ney ve rebâb nağmesine ilgi duymuştur.⁸

Bu duruma anlam veremeyen Mevlânâ'nın talebeleri ve onu seven halk, değişimin nedeni olarak Şems-i Tebrizî'yi gördükleri için Şems'in Konya'yı terk etmesine sebep olmuşlardır. Şems'in ayrılığıyla sıkıntılı günler geçiren Mevlânâ, onu gittiği Şam'dan geri gelmeye ikna etmiş ve 644/1247 yılında Konya'ya dönmesini temin etmiştir. Şems'in Konya'ya dönmesiyle coşkusu ve aşkı artan Mevlânâ, yine Şems'le uzun sohbetlere dalmış, sema' meclisleri tertip etmiş ama halkın, müritlerinin ve ulemânın kıskançlığının önüne geçememiştir. Nihayet Şems-i Tebrizî 645/1247-48 yılı sonlarında ortadan kaybolmuştur.⁹

Konya'da Şems-i Tebrizî'nin kabri (Foto:Hasan Basri Öcalan)

Şems'in kaybolmasından sonra, tamamen vecd âlemine dalan Mevlânâ, gece gündüz sema' edip, şiir ve gazeller okumaya başlamış, bu hali sebebiyle de devrin ulemâsıyla münakaşalara girmiştir. Mevlânâ, Şems'i aramak için Şam'a kadar gitmiş fakat onu bulamadan geri dönmüştür.¹⁰

Şems'i bulmaktan ümidini kesince, Mevlânâ'nın hayatının üçüncü safhası olan "irşad, eğitim ve terbiye" faaliyetleri dönemi başlamıştır. Şems-i Tebrizî yerine Selahaddin Zerkûb'u musahib tercih eden Mevlânâ,

8 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 121-131; Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, s. 92-93; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 65-67, 88; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 66-73.

9 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 126-131; Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 639-643; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 91-108; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 73-86.

10 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 130-131; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 109-120; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 86-94.

657/1265 yılında onun vefatıyla, Çelebi Hüsameddin'i musâhib olarak seçmiştir. Çelebi Hüsameddin Mevlânâ'nın hayatında önemli bir yere sahiptir. Mevlânâ'nın en önemli eseri Mesnevî¹¹ Çelebi Hüsameddin'in talebi Mevlânâ'nın söylemesi üzerine ve Çelebi Hüsameddin'in yazmasıyla vücut bulmuştur.¹²

Mevlevîliğin onun adına tesis edildiği ve kısaca hayatını özetlemeye çalıştığımız Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, 5 Cemaziyelâhir 672/17 Aralık 1273 Pazar günü vefat etmiş ve Konya'da babasının yanına defnedilmiştir.¹³

Konya'da Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin medfun olduğu türbesi, cami ve Gül Bahçesi
(Foto: Hasan Basri Öcalan)

Aslında bir fakih olarak yetişmiş¹⁴ ama vecdin ve aşkın zamanla hayatında galibiyetiyle aşk ve cezbeye dayanan, musikî, sema' ve şiir ile yoğrulmuş bir tasavvuf anlayışı sergileyen Mevlânâ'nın bu neşvesi, kendisinden sonra gelen halefleri tarafından adâb ve erkânıyla tertip

11 Mevlânâ en önemli eseri *Mesnevî*'den başka, *Divân-ı Kebir*, *Mektûbât*, *Mecâlis-i Seb'a* ve *Fihî Mâ Fih* gibi eserler telif etmiştir. Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 200-229; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 249-267.

12 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 131-144; Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 643-645; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s.126-148; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 104-123.

13 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 42-108; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 190-199; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 168-188; A. Yaşar Ocak, *Türk Süfliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 88-97, 122-147.

14 Abdülkâdir el-Kureşî (ö. 775/1373)'nin *el-Cevâhirül-mudıyye fî tabakâti'l-Ĥanefiyye* ve İbn Kutluboga (ö. 879/1474)'nin *Tâcü't-teracim* isimli eserlerinde Mevlânâ bir fakih olarak kayıtlıdır.

edilerek tarikat haline getirilmiştir.¹⁵ Adına Mevlevîlik denilen bu manevî yol; Konya'da gelişip, Anadolu Beylikler dönemi ve altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu boyunca, Türk toplumunu ve milletleri yakından etkileyen tarikatlardan birisi olmuştur.¹⁶

Mevlânâ'nın vefatından sonra Hüsameddin Çelebi, Mevlânâ'nın manevî mirasına sahip çıkmış ve yolu devam ettirmiş,¹⁷ daha sonra yerine geçen Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled babasının makamına geçmesiyle birlikte, Mevlevîliğin tarikat olarak kuruluş dönemi başlamıştır. Teşkilatçı bir kişiliğe sahip olan Sultan Veled, önce Mevlânâ türbesinin yapılmasını temin etmiş, yöneticilerle kurduğu yakın diyaloglarla türbeye vakıflar sağlamış, Amasya, Erzincan ve Kırşehir'e halifeler gönderip, Mevlevî tekkeleri tesis etmiştir. Tarikatın usûl ve erkânını tespit ederek, Mevlevîliği kuralları sabit bir tarikat haline getirmeye çalışmıştır.¹⁸

Sultan Veled döneminden (1284-1312) itibaren Mevlânâ soyundan gelen ve kendilerine "Çelebi" veya "Çelebi Efendi"¹⁹ denilen yöneticilerle, idarî olarak da teşkilatlanan tarikatta Çelebilik makamı ihdas edilmiş,²⁰ Sultan Veled ailesine mensup erkek üyelerden en yaşlısı, "Çelebi Efendi" unvanıyla Konya Mevlânâ Dergâhu postuna geçmesiyle tarikat merkezîyetçi bir anlayış çizgisinde yönetilmiştir.²¹ Anadolu'da hüküm süren beyliklerle ve bey aileleriyle yakın temasa geçilerek, beyliklerin hükmettikleri şehirlerde mevlevîhâneler tesis edilmiştir.²²

15 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 131-144; Câmî, *Nefabâtü'l-Üns*, s. 643-645; Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, haz. Yavuz Senem, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ty. s. 50-58; Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s.126-148; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 104-123, M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (OTDTS)*, II, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 506-5514; Mehmet Önder, *Mevlânâ Hayatı Eserleri*, Dönmez Yayınları, Ankara 1992, s. 145-182.

16 Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 244-266; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 3; F. Babinger-M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, çev. Ragıp Hulusi, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, s. 54-55; Firûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, (F. Nafiz Uzluk'un Önsöz'ü), s. 3-9; Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 5-6.

17 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 138,144.

18 Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 81.

19 Gölpinarlı, *Mevlevî Adab ve Erkânı*, s. 11; Pakalın, *OTDTS*, I, s. 342-345; W. Barthold, "Çelebi", *İA*, III, s. 369; Mehmet İpşirli, "Çelebi" *DİA*, VIII, s. 259.

20 Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151. Pakalın, *OTDTS*, I, s. 345.

21 Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 81.

22 Eflâkî, *Menâkıbül-Ârifîn*, s. 269, 323, 330-340, 347; P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, TTK Yayınları, Ankara 1986, s. 60-61; Feridun M. Emecen, "Saruhan Oğulları ve Mevlevîlik", s. 283-297.

Sultan Vele'den sonra yerine posta geçen oğlu Ulu Arif Çelebi (ö. 719/1319)²³ de babasının yolundan gitmiş ve babası tarafından ihdas edilen Mevlevî tarikatının usûl ve erkânının yerleşmesini sağlamıştır. Mevlevîliğin yaygınlaşması için çok gayret sarf eden Ulu Arif Çelebi, ömrünün büyük bir kısmını tarîkatı yaymak amacıyla seyahatle geçirmiş, gittiği birçok şehirde mevlevîhâneler açmış²⁴, böylece Mevlevilik, XIV. asrın başlarında teşkilatlanmasını da tamamlamıştır.²⁵

Konya bulunan Mevlânâ Dergâhı merkez olmak üzere, kısa sürede çebebilerin önderliğinde, Beylikler dönemi ve Osmanlılar zamanında Anadolu ve diğer İslâm beldelerinde yaygınlık kazanan Mevlevîlik, buralarda mevlevîhâneler tesis edilmiştir.²⁶

Tesis edilen bu mevlevîhâneler fonksiyonları bakımından âsitâneler ve zâviyeler diye iki gruba ayrılırlar.²⁷ Mevlevîliğin ilk dönemlerinden itibaren içerisinde çile çıkartılan büyük Mevlevî yapılarına âsitâne denildiği gibi, içlerinde çile çıkarılmayan fakat sema' meşk edip ayrıca ney üfleyen, kudüm çalan, ayin okuyan Mevlevî dervişlerinin bulunduğu küçük Mevlevî tekkelerine zâviye tâbir olunmuştur.²⁸

Merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Mevlevîliğin en önemli dergâhı içinde Mevlânâ'nın türbesi bulunan merkez dergâh Konya Mevlânâ Dergâhı olmuştur.²⁹ "Huzur, huzûr-ı pîr"³⁰ diye anılan Mevlânâ Dergâhından başka,

23 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 147; Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, s. 303.

24 Eflâki, II, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, s. 278; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 77. Ulu Arif Çelebi'nin hayatına dair geniş bilgi için bk. Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 147-148; Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, s. 234-366.

25 Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, s. 144-147; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 100; Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevilik*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1957, s. 196-198; Önder, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevilik*, s. 20-22, 39.

26 Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, s. 313, 337, 326; Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü'r-Tevarihî'l-Mevlevîyye*, s. 104-192; Hocazâde Ahmed Hilmi, s. 4-64; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 245, 330-335; F. Nafiz Uzluk, "Mevlevî Hilafetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, IX, s. 383-386; Mehmed Önder, "Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, s. 141-142.

27 A. Gölpınarlı, *Mevlevîlik Âdab ve Erkânı*, s. 13; M. Zeki Pakalın, *OTDTS*, I, s. 94; Bahâ Tanman "Âsitâne", *DİA*, III, s. 485.

28 Vele Çelebi (İzbudak), *Konya Vilayetine Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ty., s. 822; Şahabettin Uzluk, *Mevlânâ'nın Türbesi*, Konya Halkevi Yayınları, Konya 1946, s. 161; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 334.

29 Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, s. 627; Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 3.

30 Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, s. 440, 441; A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 34-35, 330; Uzluk, "Mevlevî Hilafetnâmeleri", s. 383.

bu özel anlamda âsitâne olan mevlevîhâneler İstanbul'da; Galata, Yenikapı, Beşiktaş/Bahâriye, Kasımpaşa Mevlevîhâneleri ve Afyonkarahisar, Manisa, Halep, Bursa, Eskişehir, Kâhire ve Gelibolu Mevlevîhâneleridir.³¹

Bursa Mevlevîhânesi'nin semâhane kısmı 1950'li yıllarda yıkılmadan önceki hali.

İlk Mevlevî zâviyeleri de Mevlânâ zamanında Konya'da açılmıştır.³² Mevlânâ'dan sonra yerine geçen Hüsameddin Çelebi ile başlayıp, Veled Çelebi ve Ulu Arif Çelebi zamanında ve daha sonraki devirlerde, bizzat halifeler tarafından, Konya dışında da çoğu zaviye olan Mevlevî tekkeleri kurulmuştur. Amasya'da Çelebi Hüsameddin'in halifesi Alaaddin, Kırşehir'de Veled Çelebi'nin halifelerinden Süleyman, Erzincan'da Hüseyin Hüsameddin, Karaman'da Ulu Arif Çelebi halifelerinden Mehmed Bey, Niğde'de Nasûhiddin Sebbağ³³ tarafından açılmıştır.³⁴ Karahisar

31 *1303/1886 Senesi Konya Salnâmesi*, s. 309-310; Veled Çelebi, s. 822; Uzluk, *Mevlânâ'nın Türbesi* s. 161; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 334; Pakalın, *OTDTS*, II, s. 515, Tanman, "Âsitâne", s. 486-487.

32 Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, s. 169-173; Yusuf Küçükdağ, "Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, 1994, s. 118.

33 Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, s. 313.

34 Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245 333.

Mevlevîhânesinin banisi de Ulu Arif Çelebi'yi Afyonkarahisar 'da misafir eden Sahipoğlu Ahmed Bey'dir.³⁵ Kütahya Dergâhın banisi, Sultan Veled'e müntesiblerinden "Kütahya Fatihî" diye bilinen Emir İmadüddin Hezâr Dinârî'dir.³⁶

Kütahya Mevlevîhanesi "Kütahya Fatihî" Emir İmadüddin Hezâr Dinârî tarafından bir mescitten dönüştürülerek açılmış ancak asıl gelişimini Germiyanogulları döneminde Kütahya'nın beyliğin merkezi olması ve Ulu Arif Çelebi ile Germiyan beyi Yakub Bey'in gayretleriyle tamamlamıştır.

b. Germiyanogulları

Germiyanogulları Kütahya ve çevresinde kurulmuş ve hüküm sürmüş bir Türk beyliğidir. XIII. yüzyılın başlarında Malatya yöresinde bulunan Germiyan aşireti, buraya Harezmi Hükümdarı Celaleddin Mengübertî ile gelmiş kabul edilir ve Germiyanogullarının Harezmi Türklerinden olduğu ileri sürülür.³⁷ 1239 yılında Baba İshak İsyanı sırasında Selçuklu Devleti'nin emrinde Malatya bölgesinde bulunan Germiyan aşiretinin başında Alişir oğlu Muzafferüddin bulunmaktadır ve bir aşiret liderleri olarak Selçuklu sultanı tarafından Baba İshak İsyanını bastırmakla görevlendirilmiş ancak başarılı olamamıştır.³⁸

Muhtemelen Moğollar'ın baskısı yüzünden, buldukları Malatya yöresinde tutunamayarak 661/662/1262-1263 yıllarında batıya doğru göç etmek zorunda kalan Germiyan aşiretinin Batı Anadolu'ya hangi tarihte geldikleri bilinmemektedir. Ancak 675/1276 yılından önce Kütahya ve Denizli bölgesine gelip buraları yurt tuttıkları kanaati yaygındır. Germiyan Aşiretinin ileri gelenlerinden Kerîmüddin Alişir'in 663/1264'te öldürülmesi ve 676/1277'de meydana gelen "Cimri olayı"na karışmaları, bu tarihler arasında batıya geldiklerine delil kabul edilmektedir. Gelip yerleştikleri Denizli yöresi devrin Selçuklu veziri Sahib Ata tarafından Germiyanlılar'ın ellerinden alınmaya teşebbüs edilmiş ise de, Germiyanlılar

35 Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, s. 288.

36 *Konya Mevlana Müzesi Arşivi (KMMA)*, Dosya No: 51/29; Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, s. 86-87; Sakıb Dede; *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, s. 45; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1932, s.23-24.

37 Feridun Nafiz Uzluk, "Germiyanoglu Yakup II. Beyin Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1969, VIII, s. 75-72.

38 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, TTK Yayınları Ankara 1969, s. 39; Uzluk, "Germiyanoglu Yakup II. Beyin Vakfiyesi", s. 72; Varlık, "Germiyanogulları", s. 33; İsmail Çiftçioğlu, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevilik", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X, 2004, s. 144.

bu bölgeye tutunmak ve buralarda kalmak için vezirle mücadeleye girişerek burayı ellerinde tutmayı başarmışlardır. 688/1289 yılına kadar devam eden bu mücadeleler sırasında Germiyan aşiretinin reisi Alişir oğlu Hüsameddin'dir.³⁹

Batı Anadolu'da Selçuklu idarecilerini karşlarına alarak bu bölgeyi kendilerine yurt edinen Germiyanogulları XIV. Asrın hemen başında artık müstakil bir beylik halini almış ve Kerîmüddin Alişir'in oğlu I. Yakub Bey tarafından Germiyanogulları Beyliği (1300-1429) kurulmuştur. I. Yakub Bey, Ankara ve dolayları onun sorumluluğunda verilmiş Selçukluların hizmetinde bulunan nüfuzlu emîrlere olarak bilinir. Güçlü bir beylik olarak Batı Anadolu'ya yerleşen Germiyanogulları, I. Yakub Bey'in idaresinde Germiyanogulları beyliği olarak Anadolu beylikleri içerisinde önemli bir yere sahip olmuş ve en parlak devrini XIV. yüzyılda yaşamıştır.⁴⁰

Bu güçten dolayı olsa gerektir ki Yakub Bey, 702/1303 yılında tahta geçen Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Mesud'u tanımayıp, İlhanlıların hâkimiyetini benimsemiştir. Kurduğu beyliğin merkezi Kütahya'dan topraklarını Denizli ve havalisine kadar genişletmiştir. Böylece Karamanogulları beyliğinden sonra Anadolu'daki en güçlü beylik halini almıştır. Yakub Bey'in hükmettiği dönemde, Bizans toprakları olan Ayasluk (Selçuk) ve Tire'ye hâkim olmuş, Tripolis ve Angir (Kiliseköy) ele geçirilerek, Philadelphia (Alaşehir) vergiye bağlanmıştır. Zaman zaman değişen güç dengelerini de hesaba katarak davranan Yakub Bey, 714/1314 yılında İlhanlılar Anadolu Beylerbeyi Emir Çoban komutasında Anadolu'ya geldiklerinde Emir Çoban'ın davetine icabet ederek ona tabi olmuştur.⁴¹

Ne zaman vefat ettiği ve kabrinin nerede olduğu bilinmeyen Yakub Bey'in, 1340'larda Mısır Memlûklular'ı ile mektuplaşması, Onun bu tarihlerde hayatta olduğunu göstermektedir. Evliya Çelebi ise, Yakub Bey'in kabrinin Kütahya'da Hıdırlık Tepesi'nde olduğunu kaydetmektedir.⁴²

Yakub Bey'in vefatından sonra, oğlu Mehmed Bey başa geçmiştir. Menâkıbü'l-Ârifin'de adı Çelebi Mehmet Bey diye kayıtlıdır. Lâkabının "Çağşadan" veya "Çağşadan" olduğu bilinen Mehmed Bey döneminde, Bizans'tan Kula Kasabası geri alınmış ve Simav çevresinde de bazı bölgeler

39 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 40; Varlık, "Germiyanogulları", s. 33.

40 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 41-42; Varlık, "Germiyanogulları", s. 33.

41 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 41-43; Varlık, "Germiyanogulları", s. 33.

42 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 43; Varlık, "Germiyanogulları"; Çiftçioğlu, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevilik", s. 146.

ele geçirilmiştir.⁴³

Mehmed Bey'in 765/1363 yılında vefat edince yerine büyük oğlu Süleyman Şah geçmiştir. Şah Çelebi de denilen Süleyman Şah'ın, beyliğinin ilk yılları sakin geçmiştir. İlmî ve ulemayı himaye bakımından Germiyanogulları'nın en önemli simalarından biri olan Süleyman Şah'ın bu özelliği daha sonra yerine geçecek olan oğlu II. Yakub Çelebi tarafından da sürdürülmüştür ki bu da tarihte Kütahya ve çevresinin bir ilim ve kültür havzasına dönüşmesi için önemli bir katkı olmuştur. Hüküm sürdüğü yıllarda Osmanogulları ve Karamanogulları arasında bir tercihe mecbur kalması sebebiyle Osmanogulları'ndan yana olmayı tercih etmiş ve Karamanogulları'nın baskısından kurtulmak için Osmanlılarla anlaşarak kızı Devlet Hatun'u I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bayezid'e vermiş, çeyiz olarak da, Kütahya, Tavşanlı, Simav ve Emet bölgesini Osmanlılara bırakılırken, damat Yıldırım Bayezid Kütahya'ya idareci olarak gönderilmiştir. Süleyman Şah da Kula Kasabasına çekilmiş ve 790/1388 yılında orada vefat etmiştir.⁴⁴

Süleyman Şah'ın vefatından sonra yerine oğlu sonra II. Yakub Bey geçmiştir. Osmanlının Kosova Savaşına destek için diğer beyliklerle beraber önce Yakub Bey de asker göndermiştir. Ancak I. Murad'ın savaş meydanında şehit edilmesi üzerine öteki beylikler gibi Osmanlılara karşı harekete geçerek babası tarafından daha önce kız kardeşinin çeyizi olarak Osmanlılara bırakılan yerleri geri almaya teşebbüs etmiştir. Bunun üzerine derhal Rumeli'den Anadolu'ya geçen yeni Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid, Saruhan, Aydın ve menteşe beyliklerine kendi topraklarına kattıktan sonra Kütahya'ya gelmiş ve kendini hediyelerle karşılayan kayınbiraderi Yakub Çelebi'yi yakalatıp, veziri ve Subaşı Hisar bey ile beraber Rumeli'deki İpsala Kalesine hapsedtikten sonra Germiyanogulları Beyliği'nin topraklarını 1390 yılında Osmanlı devletine dâhil etmiştir.⁴⁵

Dokuz yıla yakın İpsala Kalesi'nde hapis yatan Yakub Bey, 802/1399 yılında buradan kaçmış ve deniz yolu ile Şam'a gitmiş ve o tarihte Şam'a gelmiş olan Timur'a sığınmış, onun maiyyetinde 805/1402 senesinde vuku bulan Ankara Savaşı'na katılmış ve savaş neticesinde Timur'a yenilip esir alınan Yıldırım Bayezid'in Osmanlı Devleti parçalandığı için o da diğer beyler gibi Germiyanogulları beyliğini geri almıştır. Yakub Bey, Fetret devrinde Osmanlı şehzadeleri arasındaki iktidar mücadelesinde ortaya

43 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 44; Varlık, "Germiyanogulları", s. 34.

44 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 45-46; Varlık, "Germiyanogulları", s. 34.

45 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 47; Varlık, "Germiyanogulları", s. 34.

çıkınca da Çelebi Mehmed'i desteklemiş, bu durum Karamanoğulları ile arasının açılmasına neden olmuş, Çelebi Mehmed'in Rumeli'de kardeşi Musa Çelebi ile meşguliyetinden istifade eden Karamanoğulları da Kütahya'yı ele geçirmiş ve Yakub Bey ikinci kez memleketini terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁶

Çelebi Mehmed'in Karamanoğullarını mağlup etmesi ile birlikte tekrar beyliğini eline alan Yakub Bey, Çelebi Mehmed'in vefatı üzerine yerine Osmanlı hükümdarı olan II. Murad ile yakınlaşarak Osmanlı Devleti ile iyi geçinmeyi tercih etmiştir. Yaşının ilerlemesi, Osmanlı'nın bölgenin en güçlü devleti olmasını ve yerine geçecek erkek evlâdının da bulunmamasını hesaba katan Yakub Bey, Sultan II. Murad ile görüşmek üzere Edirne'ye kadar gitmiş ve sultan Ergene'de olduğu için orada sultanla görüşerek, beyliğini Osmanlılar'a bırakmıştır. Kütahya'ya dönüşünden bir sene sonra da 833/1429 yılında vefat etmiştir. Hastalığı sırasında Yakub Bey Sultan II. Murad'a bir vasiyetname göndererek beyliğini ve topraklarını kendisine terk ettiğini bildirdiği şifahi sözlerini de teyit etmiştir. Fasılalarla kırk iki yıla yakın Germiyanogulları beyliğinin başında bulunan Yakub Bey'in vefatı ile beraber beylik tarihe kavuşmuştur.⁴⁷

c. Germiyanogulları Beyliği ve Mevlevilik

Türklerin tarihinde yöneticiler veya siyasi iktidar ile sufilerin temas ve ilişkilerinin Büyük Selçuklular döneminden daha eski zamanlara uzandığını söyleyebiliriz. Bu yakınlaşmalar her iki çevrenin de birbirinden nüfuz anlamında faydalanması olarak tarif edilebileceği gibi, şahsi ilgi ve alaka ve karşılıklı muhabbet olarak da ifade edilebilir. XIII. Yüzyıl itibarıyla Moğol istilası sebebiyle Anadolu'ya göç eden dervişler, ortak kadere tabi olmaları sebebiyle yöneticiler tarafından korunmuş ve gözetilmiş hatta madden desteklendikleri gibi sufiler de bu topraklarda hükümran olan iktidarların yanında olmuşlardır. Bu karşılıklı ilişkilerde tabi ki daha başka bağlantı ve başkaca menfaatlerin de olduğunu söylemek mümkündür. Anadolu Selçukluları döneminde bu topraklara gelen veya bu topraklarda bulunan mutasavvıflar ve tarikatlar hem beraber yaşamaya başlamışlar ve hem de merkez yönetim veya zamanla değişen yönetimlerle ilişki içinde olmuşlardır. Bunlardan biri de Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin Anadolu'ya miras bıraktığı ve yerine geçen oğlu Sultan Veled tarafından

46 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 48; Varlık, "Germiyanogulları", s. 34.

47 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 49-51; Varlık, "Germiyanogulları", s. 34; Çiftçiöglü, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevilik", s.3?.

teşkilatlandırılarak tarihteki yerini alan ve Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar zamanında da varlığı ve nüfuzu daima hissedilen Mevlevilik olmuştur. XIV. Yüzyıl başından itibaren, Moğolların Anadolu'daki güçlerinin zayıflamasını fırsata çevirmeye çalışan ve kendilerini halk nazarında güçlü kılmak için gayret sarf eden beylikler için önemli bir zaman dilimi olmuş, Mevleviler de bu durumu kendi lehlerine çevirmek amacı ile beyliklerle irtibata geçmişlerdir.⁴⁸ Devrin Mevlevî Çelebisi Ulu Arif Çelebi bu başlangıcın en önemli adımını atarak, peş peşe yaptığı seyahatlerle Menteşoğulları, Aydınogulları, Eşrefoğulları ve Germiyanogulları Beyliklerinde Mevleviliği yaymış ve Mevlevihanelerin açılmasını sağladığı olduğu gibi Beylerle de irtibatlarını güçlendirerek onlardan bazılarının kendisine mürid olmalarına dahi muvaffak olmuştur.⁴⁹ Bu beyliklerden biri de Germiyanogulları beyliğidir.

Mevleviliğin Germiyanogullarının merkezi Kütahya'da Sultan Veled zamanından itibaren varlık göstermeye başladığını görüyoruz. Gerek Sultan Veled'in gayreti ve Kütahya'nın coğrafi konumu gerekse de Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'un Germiyanoglu beyi Süleyman Şah ile evliliği sebebiyle Mevlevilik bu şehre erken dönemde intikal etmiştir kanaati yaygındır.⁵⁰ Bu bilgiyi teyit eden Esrar Dede tezkiresinde Bursalı Niyazi Dede isminde bir şairin hal tercümesini verirken de aynı konu ile ilgili ilginç ama tarihi olarak mümkün gözükmeyen bir hikâye nakleder:

Esrar Dede diyor ki: “Derviş Niyazi, Bursalıdır. Yıldırım Bayezid

48 A. Yaşar Ocak, “Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Bir Bakış”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, II, 1996, s. 17-18; Rauf Kahraman Ürkmez, “Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, X, 2019, s. 206-219.

49 Büşra Büyükbektaş, *Anadolu Selçukluları Döneminde Mevlevilerin Sultanlar, Devlet Adamları, Beylikler, Ahiler ve Diğer Zümrelerle Olan Münasebetleri*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2020, s. 53-63.

50 Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-Arifin* isimli eserinde Mutahhare Hâtun'un evliliği ile ilgili bilgi bulunmazken, Mutahhare Hâtun'un Süleymanşah ile evliliği hakkındaki bilgi Mevleviliğin önemli kaynaklarından Sahih Ahmed Dede'nin *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*'sinde geçmektedir. Burada Mutahhare Hâtun'un 18 yaşında, 50 yaşında bulunan Süleyman Şah ile evlendiği bilgisi bulunmaktadır. Bu rivayet tarih açısından mümkün görünmezken Mutahhare Hâtun'un Germiyanogullarından bir bey ile evlendiği ama bunun kim olduğu hususunda ihtilaf mevcuttur. Uzunçarşılı da, Germiyanogulları ile Mevlânâ âilesi arasında bir sıhriyet bağı olduğunu kabul etmektedir. Bk. Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye - Mevlevilerin Tarihi*, haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 196; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 51; Betül Saylan, “Mustafa Sâkıb Dede'nin Gözünden Kütahya Mevlevihânesi ve Celâleddin Ergün Çelebi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, 2014, s. 59.

(1389-1402) asrında zuhur edip, ibtida Küçük Asya'da kaside ve gazeli Türkçe söylemeğe rabita vermiştir. Hata Ahmet Paşa'nın ekser eş'arı bunlara nazire olduğunu Latifi yazmıştır. Süleyman Şah-ı Germiyanî Sultan Veled Hazretlerinin muhterem kerimleri Mutahhara Sultanla evlenmelerinde bunlara kaside söyleyip, Sultan Veled Hazretlerinin müsaadeleri ile müşarünileyhin divanlarının kapağına yazmışlardır.⁵¹

Mevlevîlğin Germiyanogulları'nın merkezi Kütahya'da faaliyeti bir Mevlevîhanenin açılmasıyla başlamıştır. Bu gün Kütahya il merkezi, Börekçiler Mahallesi, Dönerler (eski Kapanaltı/Tahıl pazarı) Meydanı'nın güney batısında, Ulu Camii'nin doğusunda yer alan mevlevîhanenin⁵² bânisi, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled müntesiplerinden “Kütahya Fâtihî” diye bilinen Emîr İmâdüddin Hezâr Dinârî'dir. Emîr İmâdüddin Hezâr Dinârî, Kütahya'yı çok seven Sultan Veled'in arzusu üzerine Mevlevî dergâhının çekirdeğini oluşturacak olan Hezâr Dinârî Mescidi'ni bu günkü yerine inşâ ettirmiştir.⁵³

Mevlevîliği Kütahya'ya getiren de Kütahya'ya karşı özel bir ilgisinin olduğu bilinen Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'dir. Mevlevîliğin bânisi olarak kabul edilen Sultan Veled, Kütahya'yı “kusursuz bir güzel” olarak tasvir eder. “Bu tasvirle o, Kütahya'nın iklim, toprak ve su itibarıyla gerçekten yaşanılacak bir coğrafyaya sahip olduğuna işaret etmenin yanında, Mevlevî dervişlerinin buraya gelip yerleşmelerini ve burada Mevlânâ'nın düşüncelerini yaymalarını da teşvik etmektedir. Nitekim o, bu düşünceleri kuvvetlendirici mahiyette; “Cennet Kütahya'nın ya altındadır ya üstündedir.” demiştir.⁵⁴ Bununla onun, cenneti dünyevileştirmek gibi bir amacının bulunmadığı âşikar olmakla birlikte, onun Kütahya'yı Mevlevî kültürünün önemli merkezi haline getirme emelinden söz etmek mümkündür.”⁵⁵

51 Uzluk, “Germiyanoglu Yakup II. Beyin Vakfiyesi”, s.75-77.

52 Ara Altun, “Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi”, *Kütahya, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, s. 223, 347; Sevgi Parlak-Barihüda Tanırkorur, “Kütahya Mevlevîhanesi”, *DİA*, XXVII, s. 1.

53 Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, 86-87; Sakıb Dede, *Sefîne-i Neftse-i Mevleviyân (Sefîne-i Mevleviyye)*, I, 45; *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi (KMMMA)*, Dosya No: 51/29; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 23-24; Abdurrahman Doğan, *Kütahya Erguniyye Mevlevîhânesi*, Sır Yayıncılık, Bursa 2006, s. 17-18.

54 Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, s. 550 (707 ve 810 numaralı gazeller).

55 Ara Altun, “Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi”, *Kütahya, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, Kütahya İli 100. Yıl Kutlama Komitesi, Kütahya 1981, s. 353-354; Bilal Kemikli, “Kütahya Mevlevîliği; Mevlevî Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya” *İSTEM Dergisi*, I, 2003, s. 105.

Sultan Veled'in Farsça Divan'ında⁵⁶ Kütahya'nın insanını ve tabii güzelliklerini methettiği bir gazeli vardır. Bu gazele dayanarak, Sultan Veled'in Germiyan Beyliği döneminde Mevlevîliği yaymak amacıyla Kütahya'ya geldiği de söylenebilir.

Günümüz Türkçesine tercümesiyle gazel şöyledir:

Kütahya gibi bir şehir olmaz. Ne mutlu orada bir ay oturan kimseye.

Saadeti yar olup da iki ay oturacak olan bir kimse hadsiz hesapsız istifade eder.

Bu şehir bir güneş gibidir her tarafı yüzdür (vecih) dür ki onun yüzünün arkası karanlığı yoktur.

Letafet de cennete benzer, Ya Rabbi ona eziyet ve kahr gönderme.

Hiç tatlı bir güzele kusuru olmadığı halde, bir kimse zehirli şerbet içirir mi?

Onun her köşesi bir bağ ve bahçedir, onun her taframdan bir pınar ve nehir akmaktadır.

Onun, duvar içine alınmış, muhafaza olunmuş endamlı güzel bir kalesi vardır. Onun gibisini dehirde hiç kimse görmemiştir.

Böyle güzel şehre, bin Herat, bin Merv ve Ehr beldesi feda olsun.

Veled'e, onun güzelliği belli olunca herkesin yanında onun övgüsünü açıkça söylemektedir.⁵⁷

Nitekim Sultan Veled'in Kütahya'ya karşı bu teveccühü karşılıksız kalmamış, Eflâkî'nin rivayetine göre; Kütahyalılar Mevlânâ'ya ve Sultan Veled'e karşı sevgilerini, Sultan Veled Konya'ya dönünce Mevlânâ Dergâhı'na "beyaz mermerden gayet muntazam, hoş bir havuzu hediye olarak göndererek ifade etmişlerdir.⁵⁸ Üç adet olduğu rivayet edilen bu havuzların en büyüğü Konya'ya hediye edilmiştir. Bunlardan biri II. Yakup Bey'in imaretinde, bir diğeri Kütahya Mevlevîhanesi'nde bulunmakla birlikte, üçüncü ve en büyüğü Konya Mevlânâ Dergâhına hediye olarak gönderilmiştir. Konya'ya hediye olarak gönderilen havuz ile ilgili Feridun Nafiz Uzluk; "Bendeki Eflakî Menakıbı yazmasının kenarında ismini açıklamayan biri şöyle yazmış: Hazret-i Hünkâr-ı Ekber'in saadetli dergâhında hala şadırvan-ı şerifin iki kadehi olub birbiri içinde her biri 18

56 Sultan Veled, *Divan-ı Sultan Veled*, s.550.

57 Uzluk, "Germiyanoglu Yakup II. Beyin Vakfiyesi", s.74; Nuri Erbay, "Kütahya Mevlevîhanesi ve Mevlevî Kültürü Açısından Kütahya", *Dünyada Mevlana İzleri: Uluslararası Sempozyum*, Konya 2010, s. 540-541.

58 Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, s. 306-307. Havuzla ilgili diğer bilgiler için bk. Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, s. 306-308.

terekli büyük, biri dahi anın içinde küçük. Ol havz-ı şerif 18 terekli olan büyük havuz olduğu yine türbe-i şerifte olan şerif bir zattan işittim. Onun benzeri lakin ondan küçük olarak birisi dahi Kütahya'da eski Germiyan Sarayı olan Mevlevî Dergâhında var imiş. Yine o zattan işittim. Hakikatini ancak Allah bilir diye yazmıştır.” bir nakilde bulunmuştur.⁵⁹

Sultan Veled'den sonra yerine geçen oğlu Ulu Arif Çelebi (ö. 719/1320) de babası gibi Kütahya'ya ehemmiyet vermiş, Mevlevîliğin en önemli kaynaklarından olan Menâkıbu'l-Ârifin'in müellifi Ahmet Eflâki ile birlikte bu şehri ziyaret etmiş ve Mevlevî zâviyesi halini alan Hezâr Dinârî mescidinde konaklamıştır.⁶⁰

Germiyanoğlu Yakub Bey⁶¹, Ulu Arif Çelebi'yi 712/1312 yılından önce bu zâviyede ziyaret etmiş ve kendisine mürid olmuştur.⁶² Germiyanoğlu Yakub Bey'in desteğiyle, bu dönemde Mevlevîlik Sultan Veled döneminde olduğu gibi Kütahya'nın köylerine kadar yayılışını sürdürmüş, Kütahya yakınlarındaki Çakır Köyü bir Mevlevî köyü halini almış ve mevlevîliğin bu bölgedeki merkezi Kütahya Mevlevîhanesi olmuştur.⁶³

Eflaki'ye göre Germiyanoğlu Yakub Bey Ulu Arif Çelebi ile daha önce Denizli'de tanışmıştır. Eflaki'nin naklettiği menkıbede, Germiyan Beyi Alişiroğlu Yakub Bey ordusu ile beraber Alameddin-i Bazarî denilen bir sahrada ordugâh kurmuştur. O sırada Denizli'de olan Arif Çelebi de yakın dostlarını alarak Germiyan beyini ziyarete gitmiştir. Ancak, Alişiroğlu, saygıyla karşıladığı Arif Çelebi'nin sohbetine ilgisiz kalmış ve bu durum Çelebi'yi oldukça incitmiştir. Eflaki'nin nakli şöyledir: “Dostların Kur'an okuduğu ve Çelebi Hazretleri'nin de bilgiler saçmaya başladığı sırada, bu adam (Yakub Bey) haddini aşarak cehaletinden ve aptallığından, gaffet göstererek kendi köleleriyle meşgul oldu. Laubali ve velilerin âleminden habersizdi”

Bunun üzerine Arif Çelebi Yakub Bey'i kabalık, cehalet ve velilerin âleminden habersizlikle suçlamış ve beyin çadırını terk etmiştir. Şeyhin ayrılmasından sonra meydana gelen büyük bir fırtına bütün ordugâhı yerle bir edince yaptığı hatanın farkına varan Alişiroğlu Yakub Bey, Arif

59 Uzluk, “Germiyanoğlu Yakup II. Beyin Vakfiyesi”, s. 75-76.

60 Eflâki, *Menâkıbül-Ârifin*, II, s. 349.

61 Yakub Bey b. Alişir ile ilgili geniş bilgi için bk. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 33-44; Ayrıca Germiyanoğulları Beyliği için bk. Varlık, “Germiyanoğulları”, s. 33-35.

62 Eflâki, *Menâkıbül-Ârifin*, II, s. 343, 349; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 35-37; Varlık, “Germiyanoğulları”, s. 33.

63 Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245.

Çelebi'nin arkasından adamlarını göndererek özür dilemiş ve kendisini bağışlamasını istemiştir. Gönderilenler arasında ordu komutanı (sübaşı) Emir Saadettin Mübarek Kabız da bulunmaktadır. Aynı zamanda Aydınoglu Mehmed Bey'in damadı da olan Emir Saadettin'e pişmanlığını bildirmesini söyleyen Yakub Bey, özrünün kabul edilmesinin alameti olarak da, Çelebi Hazretlerinden, külahını hediye etmesini istemiştir. Emir Saadettin'in elçiliği ve hizmetini kabul edilip Yakub Bey'i affeden Ulu Arif Çelebi, külahını çıkarıp Yakub Bey'e göndererek "külah onun başında oldukça, onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelmez. Onun sonu hayırlı olacaktır" diyerek onun için dua etmiştir. Çelebi Kütahya'ya geldiği vakitte kızını kucağına alıp gelerek Ulu Arif Çelebi'ye mürid olmuştur.⁶⁴

Menakibü'l-ârifin'de geçen başka bir menkıbede de Eflâki; bir Kurban bayramı arefesinde Ulu Arif Çelebi ile birlikte Kütahya'ya geldiklerini ancak kendisinin çok hasta olduğunu ve zaviyenin bir köşesine çekilip istirahat ettiğini belirtmektedir ki bu nakil iki hususa delalet edebilir. Birincisi Yakub Beyin intisab ettiği zamanı işaret etmektedir ikinci olarak da Kütahya'da bir Mevlevîhanenin önceden beri yani yukarıda ifade edildiği gibi Sultan Veled zamanından beridir varlığını göstermektedir.⁶⁵

Yaşadığı müddetçe Mevlevîliğe desteğini sürdüren Yakub Bey, 795/1392 tarihli vakfiyede Afyonkarahisar'daki Mevlevîhaneye, bu zaviyede oturan Mevlevî fakirlere Ulu Arif Çelebi namına bazı vakıflar (arazi ve emlak) bağışlamıştır. "Vakfiyede, Germiyanoglu Yakub Bey, Afyonkarahisar kadısı Ebubekir oğlu Burhaneddin'in nezaretinde, Karahisar civarındaki; Kozluca, Orta kalecik, Sivrice kalecik, Karaarslan ve Coki adı verilen yerleri, tarlaları, bağları, bahçeleri, dağları, nehirleri, meraları, harman yerleri, çeşme ve nehirleriyle, dâhil ve hariç hakları ile mezarlıklar, mescidler ve yollar müstesna olmak üzere, Mehmed İbn Mehmed Bahaeddin'e (Ulu Arif Çelebi) vakfettiğini ifade etmektedir."⁶⁶

Sadece Yakub Bey değil onunla birlikte vakfiyeden anlaşıldığı kadarıyla Antalya civarına yakın yerlerde valilik yapan Yakub Bey'in oğlu Musa Bey de Mevlevîlere destek olmuştur. Bu manada 765/1364 tarihli bir vakfiye sureti -ki Vakfiye Musa Bey bin Yakub Han İbni Germiyan-ı Alişir'e ait olup Kadı sicilinde Karahisar-ı Sâhib kadısı Mevlânâ Mehmed b.

64 Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, s. 307-308; M. Yaşar Ertaş, "Ahmed Eflâki'ye Göre Denizli'de İlk Mevlevîler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII, 2006, s. 89-90.

65 Eflâki, *Menâkıbü'l-Ârifin*, II, s. 313.

66 Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 118; Çiftçioğlu, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevîlik", 152.

Abdussamed tarafından 1107/1695 tarihinde kaydedilmiştir- Antalya'nın Eğridir kazası Mevlevîhanesi hakkındadır.⁶⁷

Yine 765/1324 tarihli, I. Yakub Bey'in oğlu Musa Bey'e ait bir başka vakfiyede de, Antalya'ya bağlı Eğridir Mevlevîhanesinde oturan fakirler günde 15 akçe, mütevelliyeye iki dirhem gümüş verilmesi kaydedilmiştir. Vakfiyede Eğridir kazasına bağlı Peynir pazarı, Bedesten, Kemerkapu ve kale duvarı içinde kalan emlakın gelirinin Mevlevîhaneye vakfedildiği yazılıdır.⁶⁸

Germiyan oğlu II. Yakub Bey'in 825/1422 tarihli bir başka bir vakfiyesinde de Afyonkarahisar'a bağlı Sincanlı nahiyesindeki Gezler köyünü, Mevlevîlerden Çelebi Adil'in oğlu Cemaleddin Çelebi'ye vakfettiğini görüyoruz.⁶⁹

Germiyanogulları beylerinin her biri Mevlevîliğe destek olmuş, gerek vakfettikleri araziler gerekse bağışladıkları maddi yardımlar vasıtasıyla bu tarikatla daima irtibatla olmuşlardır. Yakub beyin oğulları Mehmet ve Musa Beyler ve daha sonra bey olan Süleyman Şah da Mevlevîlere destek olmuştur. Süleyman Şah'ın Yakub Beyler gibi bağışlar vasıtasıyla Mevlevîlere destek olduğuna dair elimizde vesika bulunmasa da Süleyman Şah'ın, Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'la evliliği meselesi her ne kadar tarihen mümkün gözükmeseyse de Mevlevî kaynaklarında yer alması sebebiyle bazı yorum ve tevillerle birlikte izah edilmeye çalışılmıştır.

Germiyanoglu Torunu Celâleddin Ergün Çelebi (ö.775/1374)

Germiyanogulları beyi Mehmed Bey'den sonra beyliğin başına geçen Süleyman Şah'ın, Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'la evlendiği ve bu evlilikten Hızır ve İlyas adında iki çocuğun dünyaya geldiği önemli bir Mevlevîlik kaynağı olan Sefine-i Mevlevîye'de geçmektedir. Hatta aynı kaynağa göre Süleyman Şah'ın vefâtından sonra beyliği önce büyük oğlu Hızır Paşa yönetmiştir. Yine önemli bir Mevlevîlik kaynağı olan Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye'de de bu bilgi teyit edilmiştir. Süleyman Şah 699/1300 târihinde vefat etmiş ve kendisinden sonra Hızır Paşa beyliğin başına geçmiştir. Böylece Hızır ve İlyas Paşaların vefat târihine kadar, yaklaşık 75 yıl beyliği bu bey yönetmiştir. 775/1373 senesinde,

67 Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 49.

68 Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 108.

69 Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 82.

İlyâs Paşa'nın vefâtıyla beylik yönetim II. Yâkub Bey'e geçmiştir.⁷⁰

Yine bu kaynaklarda Hızır ve İlyâs Paşaların 761/1360 yılında, Hızır (a.s) ile mülaki oldukları ve Germiyanoğulları'nın II. Yâkub Bey zamân-ı saltanatında zevâl bulacağını haber almaları sebebiyle evlatlarını Mevlevî terbiyesi ile yetiştirip maddi devletten manevi devlete veya maddi iktidardan manevi iktidara nail oldukları nakledilir. Nitekim Hızır Paşa'nın torunu Abâpûş-ı Bâlî ve İlyâs Paşa'nın oğlu Celâleddin Ergün Çelebi Mevlevîlerce bu tarikatın iki önemli ismi olarak bilinir.

Nitekim Mevlevîlik Abâpûş-ı Velî ile Afyonkarahisar'da Celâleddin Ergün Çelebi ile de Kütahya'da, bu iki önemli merkezde tarihi yolculuğunu güçlü bir şekilde sürdürmüştür.⁷¹

Tarih kaynaklarına göre ise Süleyman Şâh'dan sonra Germiyanoğulları beyi II. Yâkub Bey olmuştur ve II. Yakub Bey Süleyman Şâh'ın Umur Bey'in kızı ile izdivâcından dünyâya gelmiştir.⁷² Süleyman Şâh Germiyani'nin Osmanlılar'la kurduğu akrabalık bağı sebebiyle kızı Devlet Hâtun'u Yıldırım Bâyezid'e verdiği de târîh kaynaklarında aktarılmaktadır.⁷³

Germiyanoğullarının merkezi Kütahya'da Mevlevîlik Süleyman Şah'ın torunu Celâleddin Ergün Çelebi ile beraber sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi dönemlerinde her ne kadar Mevlevîliğin Kütahya'nın köylerine kadar yayıldığından bahsedilse de, bahsi geçen dönemlerde Kütahya'da kurumsal anlamda bir Mevlevîlikten bahsetmek

70 Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyyân (Sefîne-i Mevlevîyye)*, I, Mısır 1283, s. 5; Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Kayıt no: 5446, s. 227; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 48. Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik Makâmı -Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyyân Örneği*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 258-259.

71 Abâpûş-ı Velî Germiyanoğullarından Hızır Paşa'nın oğludur. Balı Mehmed Çelebi ve Balı Sultan olarak da tanınır. Dedesi Süleyman Şah, Sultan Veled'in kızı Mutahhara Sultan'la evli olduğundan soyu Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye kadar ulaşır. Mevlevî dervişlerinden olan babası kendisine saltanat elbisesi yerine tarikat abası giydirdiği için "Abâpûş-ı Velî" lakabıyla anılmıştır. Abâpûş-ı Velî'nin Mevlevîlik tarihi açısından önemi, Mevlânâ'nın yeniden zuhuru veya "ikinci pîr" olarak bilinen Dîvâne Mehmed Çelebi'nin babası olması ve oğlunu sağlığında postnişin tayin etmesidir. Böylece Afyonkarahisar dergâhi, Konya'dan sonra tarikatın ikinci önemli merkezi olmuştur. Abâpûş-ı Velî'nin kabri Afyonkarahisar Mevlevî Dergâhı'ndadır. Mustafa Kara, "Abâpûş-ı Velî", *DİA*, 1988, I, s. 10.

72 Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 67.

73 Detaylı bilgi için bk. Hasan Basri Öcalan, "Germiyân Sarayından Bursa Sarayına Bir Gelin Gider: Devlet Hatun", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX, 2016, s. 57-73.

mümkün görülmemektedir. Bu sebeple Kütahya Mevlevîhanesi'nin kurumsal anlamda faaliyet göstermesi, dergâhın ilk şeyhi kabul edilen Celâleddin Ergûn Çelebi (ö.775/1374) ile başlamaktadır. Yani Ergûn Çelebi'den önce kaynaklarda Kütahya Mevlevîhanesi için bir şeyhten bahsedilmemektedir.⁷⁴ Mevlevîlik Kütahya'ya Sultan Veled zamanında girmiş, Hezâr Dinârî bu gün adıyla anılan mahalde bir mescid inşa ettirmiş ve bu mescid Kütahya'da henüz kurumsallaşmamış mevlevîliğin ilk merkezlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Nitekim mevlevîhane Ergûn Çelebi zamanında burada tesis edilmiş ve söz konusu Hezâr Dinârî mescidi Ergûn Çelebi başta olmak üzere vefat eden diğer Mevlevî şeyhlerinin buraya defnedilmesiyle Ergûn Çelebi Türbesi'ne dönüşmüştür.⁷⁵

Kütahya Mevlevîhanesi'nin kurucusu Ergûn Çelebi'nin de medfun olduğu hâmuşân ve mezar taşlarının yer aldığı semâhene önündeki hazire.

74 Kütahya bir Mevlevî zaviyesinden bahseden ilk kaynak Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn* isimli eseridir. Eflâkî zaviyeden bahsederken bir halife veya şeyh ismi zikretmez. Mustafa Sakıb Dede de *Sefîne-i Mevleviyye*'sinde mevlevîhane şeyhi olarak Celâleddin Ergûn Çelebi'nin ismini verir. Diğer Mevlevî kaynakları da Kütahya Mevlevîhanesi'nin ilk şeyhi olarak yine aynı isimden bahsederler. Bk. Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, II, s. 343, 349; *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 59-97; *KMMA*, Dosya No: 51/29; S. Parlak-B. Tanrıkorur, "Kütahya Mevlevîhanesi", *DİA*, XXVII, s. 1.

75 S. Parlak-B. Tanrıkorur, "Kütahya Mevlevîhanesi", s. 1.

Kütahya Mevlevîhânesi tarihinde en önemli mevki hiç şüphesiz, dergâhın bilinen ilk şeyhi kabul edilen Celâleddin Ergûn Çelebi (ö.775/1374)'ye aittir.⁷⁶ Ergûn Çelebi, Ulu Arif Çelebi oğlu Emîr Âlim (743-751/1342-1350) ve Emîr Vâcid Çelebi (751-770/1350-1368)'ler döneminde Konya'da yetişmiş ve Kütahya Mevlevîhanesi'ne postnişin olmuştur.⁷⁷ Ergûn Çelebi döneminde dergâha ilave edilen hücre, matbah ve semâhâne ile Kütahya Mevlevîhânesi zamanının en önemli Mevlevî tekkelerinden biri olmuş ve Ergûn Çelebi'nin vefatından sonra burası Ergûniye Zâviyesi olarak anılmaya başlanmıştır.⁷⁸

Celâleddin Ergûn Çelebi'nin hayatına dair bilgilerin bulunduğu elimizdeki tek ve en eski kaynak, Çelebi'nin vefatından yaklaşık üç buçuk asır sonra yine aynı dergâhın postnişinlerinden Mustafa Sakıb Dede (ö.1148/1735)'nin kaleme aldığı *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyân* isimli eserdir.⁷⁹ Bazı araştırmacılara göre Çelebi ile ilgili bilgi veren tek kaynak olmasına rağmen burada aktarılan bir takım bilgilerin tarihi yanlışlar içermesi sebebiyle ihtiyatla kullanılması gerekmektedir.⁸⁰

Sakıb Dede'nin rivayetlerine göre; 700/1301 yılında Kütahya'da doğan Ergûn Çelebi'nin annesi, Âbide Melik Hanım, babası Germiyanogullarından Süleyman Paşa'nın (ö.789/1387) oğlu İlyas Paşadır. Süleyman Paşa, Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'la evlendiği için Ergûn Çelebi, anne tarafından Sultan Veled'in torunudur. Bu sebeple Celâleddin Ergûn'a "Çelebi" unvanı verilmiştir.⁸¹ Celâleddin Ergûn Çelebi, Sakıb Dede'ye göre; Ulu Arif Çelebi, Emîr Âlim Çelebi (ö.739/1338) ve Emîr Vâcid Çelebi (ö.743/1342)'den feyz almıştır. Sakıb Dede, Mevlevîliğin ilk dönemlerinde tarikatın yayılmasında büyük hizmetleri olan Divâne Mehmed Çelebi (ö. 951/1544'den sonra)'nin babası Abâpuş-i Veli'den (ö. 890/1486) de istifade ettiğini söylese de, bu bilgi tarihi bakımdan mümkün değildir. Yine Sakıb Dede; Ergûn Çelebi'nin bir ara Bursa'ya giderek Geyikli Baba'nın sohbetlerine katıldığını, Ahi Evran'ın Ergûn Çelebi'nin müridi olduğunu ve Ahi Mustafa ve Ahi Erbasan isimli

76 Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 148; Nuri Özcan, "Celâleddin Ergûn", *DİA*, VII, 247.

77 *KMMA*, Dosya No: 51/29; Nuri Özcan, "Celâleddin Ergûn", *DİA*, VII, s. 247.

78 *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, 59-97.

79 *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, 59-97.

80 Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 122-125; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 226.

81 Celâleddin Çelebi, "Çelebi Efendi", *DİA*, VIII, s. 261-262.

iki fütüvvet şeyhinin de Ergûn Çelebi'ye intisab ettiğini söyler.⁸²

Celâleddin Ergûn Çelebi'ye Konya'da Şems makamında yedi terklı Şemsî tac giydirilerek hilafet verilmiş ve bir süre sonra Ergûn Çelebi 730/1330 yılında, Kütahya'da zaviye olarak varlığını sürdüren mevlevîhaneye ilk postnişin olmuştur. Sakıb Dede, Çelebi'nin Kütahya'da meşihati sırasında bazen Mevlevî külâhı bazen de Şemsî tâcı giydiğini, sandukasındaki sikkenin altında da Şemsî tâcın bulunduğunu nakletmektedir.⁸³

Sakıb Dede'ye göre; Ergûn Çelebi uzun bir müddet Kütahya Mevlevîhânesi'nde meşihat makamında bulunduktan sonra 775/1374 yılında vefat etmiş ve bu günkü bulunduğu yere defnedilmiştir.⁸⁴ Fakat Uzunçarşılı, Sakıb Dede'nin bu rivayetini kabul etmez ve Süleyman Paşa'nın 789/1387'de vefat ettiğine göre torunun hicri dokuzuncu miladî on dördüncü asrın ortalarında vefat ettiğini kabul etmenin daha doğru olacağını söyler.⁸⁵

Kütahya Mevlevîhânesi.

82 *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, s. 60, 76, 85-86; *KMMA*, Dosya No: 51/29; Özcan, "Celâleddin Ergûn", s. 247.

83 *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, s. 60-62; *KMMA*, Dosya No: 51/29.

84 *Sefîne-i Mevlevîyye*, I, s. 59-96; Özcan, "Celâleddin Ergûn", s. 247-248; *KMMA*, Dosya No: 51/29

85 Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 226.

Yine Ergün Çelebi'ye dair tek kaynak olan Sakıb Dede, Ergün Çelebi'nin Gençnâme⁸⁶ ve İşâratü'l-Beşâra⁸⁷ isimli iki eseri olduğunu bildirip, şüirlerinden bazı bölümler aktarırsa da Abdülbaki Gölpınarlı bunların Ergün Çelebi'ye ait olduğunu kabul etmez.⁸⁸ Bu iki eserle birlikte Sakıb Dede, Ergün Çelebi'nin Arapça ve Farsça sözlerini aktararak tercüme etmiş, ayrıca Çihl Kelime-i Tayyibe isimli mensur bir eserin olduğunu da belirtmiştir.⁸⁹

Celâleddin Ergün Çelebi'nin vefatından sonra oğlu Burhâneddin İlyas Çelebi (ö. 798/1396) dergâha postnişin olmuştur.⁹⁰ Yirmi üç sene bu görevde kalan Burhâneddin Çelebi'den sonra, yerine Ergün Çelebi'nin yeğeni, İlyas Paşa'nın torunu, Şah Melik'in oğlu Zeynüddin Çelebi (ö. 828/1425) postnişin olmuş ve yirmi beş yıl meşihatta kalmıştır.⁹¹

Bu dönemde ortaya çıkan Timur hadisesi neticesinde; Mevleviler Kütahya'da sıkıntıya düşmüşlerdir. Mevlevilerden Yakub Çelebi şehit olmuş, burada bulunan Mevlevilerin bir kısmı Konya'ya bir kısmı da diğer emin beldelere göç etmişlerdir. Kütahya'da mevlevihâneye bir türbedar görevlendirilmiş ve böylece 950/1544 yılına kadar dergâhın açık kalması sağlanmaya çalışılmıştır. Yüzyılı geçen bir fasıladan sonra, Konya'dan postnişinlik vazifesini ifâ etmek üzere İbrahim Dede (ö. 1010/1602) Kütahya Mevlevihanesi'ne vazifelenmiştir. İbrahim Dede altmış yıla yakın sürdürdüğü vazifesi müddetince dergâhı eski fonksiyonuna kavuşturmuştur.⁹² Vefatını müteakib "Ulûfecizâde" diye bilinen, İbrahim Dede'nin müntesiplerinden ve damadı olan Mehmed Dede (ö. 1060/1650) posta geçmiş, elli yıl meşihat makamında kalmıştır.⁹³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Dede'nin güzel talik yazan bir hattat olduğunu ifade etmekte ve vefat tarihini 1100/1689 olarak vermektedir.⁹⁴

86 "İnsan-ı Kâmil" kavramını anlatan Türkçe kırk beyitlik mesnevîyi Sakıb Dede eserine iktibas etmiştir. *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 67-68.

87 Mevlevî ayınının özelliklerinin anlatıldığı bir risâledir. On sekiz "nükte"ye ayrılmıştır. *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 77-83.

88 Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 123.

89 *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 68-75; Özcan, "Celâleddin Ergün", s. 248.

90 *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 97-105; Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 51-56; *KMMA*, Dosya No: 51/29; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 225.

91 *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 102-107; *KMMA*, Dosya No: 51/29.

92 *KMMA*, Dosya No: 51/29.

93 *KMMA*, Dosya No: 51/29.

94 Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 254.

Sonuç

XIII. yüzyılın ortalarında Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin tasavvuf anlayışıyla şekillenen ve bu yüzyılın sonlarına doğru Mevlânâ'nın vefatıyla yerine geçen haleflerince temsil edilerek zamanla teşkilatlanan Mevlevilik, Anadolu başta olmak üzere başka muhitlere hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu yayılda Mevlânâ soyundan gelen Çelebilerin gayretleriyle birlikte, tarihin getirdiği bazı fırsatlar da etkili olmuştur. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ve onun oğlu Ulu Arif Çelebi Anadolu Beylikleri döneminde ortaya çıkan siyasi fırsatları yerinde değerlendirerek beyliklerle irtibata geçmiş ve beyliklerin nüfuz alanlarında Mevleviliği yaymaya imkân bulmuşlardır. Bu beyliklerden biri de Batı Anadolu'daki güçlü beyliklerden biri olan Germiyanogulları Beyliğidir. Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebilerin gayretleri bu beyliğin hükümlerinde olduğu önemli şehirlerinde Mevleviliğin yayılmasına fırsat doğurmuştur. Germiyanoglu beyleri de Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi'ye ilgi ve alaka göstererek, vakıflar bağışlayarak bu iki çelebiye muhabbetlerini, Mevleviliğe intisab ederek de bağlılıklarını göstermişlerdir. Özellikle Yakub Beyin oğlu Süleyman Şah'ın Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatunla evlenmesiyle bu yakınlık akrabalığa dönüşmüştür. Daha sonraki yıllarda da Süleyman Şah'ın torunlarından Celaleddin Ergun Çelebi'nin Kütahya Mevlevihanesine, bir diğer torununu Abapuş-ı Veli'nin Afyonkarahisar Mevlevihanesine postnişin olmasıyla da daha önce Germiyanoglu beyliğinde maddi devlette bey olan Germiyanoglu beyleri Osmanlı'nın bu beyliğe ortadan kaldırılmasıyla, Mevlana'nın torunları olarak Kütahya ve Afyonkarahisar Mevlevihanelerinde manevi devlete postnişin olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Abdurraman Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, haz. S. Uludağ-M. Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1995.

Ahmet Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin (Âriflerin Menkıbeleri)*, çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul 1989, I-II.

ALTUN, Ara, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", *Kütahya, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, Kütahya İli 100. Yıl Kutlama Komitesi, Kütahya 1981, s. 223-347.

Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevilik*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1957.

BABİNGER, F. – KÖPRÜLÜ, M. F., *Anadolu'da İslâmiyet*, çev. Ragıp Hulusi, İnsan Yayınları, İstanbul 2000.

BARTHOLD, Wilhelm, "Çelebi", *Millî Eğitim İslam Ansiklopedisi (İA)*, İstanbul 1945, III.

Bediuzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, çev. F. N. Uzluk, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990.

BÜYÜKBEKTAŞ, Büşra, *Anadolu Selçukluları Döneminde Mevlevîlerin Sultanlar, Devlet Adamları, Beylikler, Ahiler ve Diğer Zümrelerle Olan Münasebetleri*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2020.

ÇELEBİ, Celâleddin, "Çelebi Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 1993, VIII, s. 261-262.

ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevîlik", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 10, Kütahya 2004, s. 143-160.

DOĞAN, Abdurrahman, *Kütahya Erguniyye Mevlevihânesi*, Sır Yayıncılık, Bursa 2006.

Ergün Çelebi", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5. sayı, Rize, 2014, 57-91. GÖLPINARLI, Abdülbâkî, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985.

EMECEN, Feridun M., "Saruhanogulları ve Melevîlik", *E. Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 283-293.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye, İnceleme-Metin*, haz. İlhan Genç, Ankara 2000.

ERBAY, Nuri, "Kütahya Mevlevihanesi ve Mevlevî Kültürü Açısından Kütahya", *Dünyada Mevlânâ İzleri: Uluslararası Sempozyum, 13-15 Aralık 2007*, Konya, 2010, 539-553.

ERTAŞ, M. Yaşar, “Ahmed Eflâki’ye Göre Denizli’de İlk Mevlevîler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon 2006, VIII. cilt, 1. sayı [Ermeni Özel Sayısı] , 83-97.

Evlîyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, (Sadeleştiren, Mümin Çevik) Üçdal Neşriyat İstanbul 1985, I-X.

Feridüddin b. Ahmed-i Sipahsalar, *Risâle-i Sipahsalar (Mevlânâ ve Etrafindakiler)*, (trc. Tahsin Yazıcı), Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1977.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, (İkinci Baskı), İstanbul 1983.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlevî Adab ve Erkanı*, İstanbul 1963

Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, İSAM Kütüphanesi, nr. 1999, I-V.

Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, (çev. M. Akkuş-A. Yılmaz), İstanbul 1990.

Hocazade Ahmed Hilmi, *Hadikatü’l-Evliya*, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul 1918.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, s. 259.

KARA, Mustafa, “Abâpûş-ı Velî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I, İstanbul 1988, s.10.

KEMİKLİ, Bilal, “Kütahya Mevlevîliği; Mevlevî Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya” *İSTEM Dergisi*, Sayı: 1, s. 103-117.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, 1994, s.117-128.

Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, haz. Yavuz Senem, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ty.

OCAK, Ahmet Yaşar, “Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Bir Bakış”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1996, cilt: II, sayı: 2, s. 17-22.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Türk Süfiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

ÖCALAN, Hasan Basri, “Germiyan Sarayından Bursa Sarayına Bir Gelin Gider: Devlet Hatun”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Bursa, 2016/1C. XXX, sayı 30, ss. 57-73.

ÖZCAN, Nuri, “Celâleddin Ergün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2019, VII, 247-248.

ÖNDER, Mehmet, *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, Dönmez Yayınları, Ankara 1992.

ÖZÖNDER, Hasan, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (OTDTS)*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, I-III.

PARLAK, S. - TANRIKORUR, B., “Kütahya Mevlevihanesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXVII, s. 1.

Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye - Mevlevîlerin Tarihi*, haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyyân (Sefîne-i Mevlevîyye)*, Mısır 1283, I-III.

SAYLAN, Betül, “Mustafa Sâkib Dede'nin Gözünden Kütahya Mevlevihânesi ve Celâleddin”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2014), s. 57-91.

SAYLAN, Betül, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlikte Çelebilik Makâmı -Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyyân Örneği*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.

Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-tevârihi'l-Mevlevîyye*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Kayıt no: 5446.

Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, haz. A. Gölpınarlı, Konya Turizm Derneği, Ankara 1976.

Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, haz. F. Nafiz Uzluk, Uzluk Basımevi, İstanbul 1941.

UZLUK, F. Nafiz, “Mevlevî Hilâfetnâmeleri”, *Vakıflar Dergisi*, IX, s. 384-412.

UZLUK, Feridun Nafiz, “Germiyanoglu Yakup II. Beyin Vakfiyesi”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1969, VIII, s.71-112.

UZLUK, Şahabettin, *Mevlânâ'nın Türbesi*, Konya Halkevi Yayınları, Konya 1946

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, TTK Yayınları (İkinci Baskı), Ankara 1969.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1932.

ÜRKMEZ, Rauf Kahraman, “Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri ve Mevlevihanelerin Yaygınlaşması” *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 10. sayı, Konya, 2019, s. 203-229.

VARLIK, Mustafa Çetin, “Germiyanogulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 14/33

VARLIK, Mustafa Çetin, *Germiyanogulları Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974.

Veled Çelebi (İzbudak), *Canlı Tarihler (Hatıralarım)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946.

Veled Çelebi (İzbudak), *Konya Vilayetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ty., Hüdâyi Efendi 1159

WİTTEK, Paul, *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay (İkinci Baskı), TTK Yayınları, Ankara 1986.